

ТИЭРГЭН

Дьиз кэргэнгэ
аналлаах таһаары

АЛАҤА ДЫЭНИ АЛАМАЙ КҮННЭ ТЭННЭЭН

(СР Президенин иһинэн Дьиз кэргэн, дьахталлар
проблемаларыгар уонна демографической политикаҕа
Комитет тэриллбитэ 10 сылын туолла)

Былар-былыргытан бэйэ-бэйэлэрин бука-тын да билсисхэт аан дойду араас тыллаах омуктара эр киһини, аҕаны — халлаан, дьахтары, ийени — сир дьин өйдүүлэрэ үгүс. Бу икки улуу күүс сөл түбэһистэхтэринэ сир ийэ чалгыйар, олох салҕанар. Бэйэбит дьин олохпутугар ити дыккы өйдөбүлү чугаһа тутан көрдөхтүгүнэ, өйдөбүлү дьиргэ философиялар. Кырдьыга да, ийэлээх-аҕа истинник тап-таһан, биер санаанан салаллан олоор буоллактарына, кэнчээрилэригэр кэрэни, үтүө санааны иҥэрэхтэрин сөл. Ол да иһин, дьиз кэргэн общество тулар тутуаһынан, быстыспат соруктунан ааһан эрдэхтэрэ. 1993 сыллаахтан дьиз кэргэнгэ болсормо республикабыт ылар биер сүрүн политикаһынан буолбута. Ити сыл олунуу ый 6 күнүгэр Президент М.Е.Николаев "СР Президенин иһинэн Дьиз кэргэн, дьахталлар проблемаларыгар уонна демографической политикаҕа Комитет тэрийэр туһунан" Ыйааҕа тахсыбыта. Эмиз ити сыл балаһан ыйы 2 күнүгэр "Ийэ күнн олохтоонун туһунан" Ыйаахха илии баттамыта. Салгыы "Элбэх оҕолоох дьиз кэргэн статутун туһунан" Ыйаах тахсыбыта, "Ийэ үрдүкү махтал" бэллээх олохтоомута. Билиги улуустан бу чыска 12 оҕолоох Акулина Петровна Пудова 2001 с. тиксэбитэ.

Дьиз, ити курдук дьиз кэргэн уонна демография политикаһын кэлиминик государственной таһымнан олоххо киллэри, онон дьиз кэргэн нөҥүө общество олоһун бэйэ ис хоһоонноох, туруктаах оҕоруу үлэтэ саҕаламмыта. 1994 с. дьиз кэргэнгэ уонна оҕо социальная көмөнү оҕорор кинизэр тэриллэлээбиттэрэ. Билиги улууска маньык кини 2002 сылтан юридическай статусу илан үлэллэр. Оҕолорго көмөлөһөр сыллаах 2000 с. төрөбүт кырачаанарга 2-лии тыһ. солк. сирэй счеттар аһыллыбыттара. Улууспутугар 373 оҕо итинник счеттаах. 2001 сыллаахтан тулааһа эдэр дьон мал буоллактарына, 10 тыһ. солк. сирэй счеттары аһы олохтоомута. Итинник счет 8 эдэр малга баар. Эдэр маллар үөрэхтэрин бүтэрэн тыа сиригэр үл. ч. таһыстаах, 25 тыһ. солк. сирэй счет аһыллына. Бүтүгү туругуна билинээх маньык мал туһана. Итин таһынан дьиз кэргэнгэ үтүс уонна онтон кэнники төрөбүт оҕолорго 10-нуу тыһ. солк. сирэй счеттар үлэллэнэр, бу көмөнү 240 оҕо ыла.

Көрөрбүт курдук, государство өттүтэн көмө улахан. Ол эрэри, дьиз кэргэн оҕо кэскуллаах, байлыах буолуута киниттэн бэйэтигэр быһачы тутулуктаах. Үлэһит аҕалар, хаһаастаах хаһаайкалар үүнэрбит жортуоллудара,

туһаабыт оҕуруулар, помидордара, үүтэрэ-этэрэ быстыбат. Оҕолорго бу эмиз ураты үчүгэй сабыдальлаах — кыратыттан хаһаайсытыбаа үлэлээбит оҕо кулабаһыга умьанара кыра. Тыа хаһаайсытыбатын уонна соҕотуопка министерствота, дьиз кэргэн Комитета күтүн ахсын тэрийэн ылар быыстала-дьаарбанктарыгар билиги улууспут ыаллара көхтөөхтүк кытталлар, бириистээх миэстэ тиксэллэр.

"Сыл бастыг дьиз кэргэн" конкурс улам далааһыннанар, дьон-сэргэ санаатыгар дьайыта күлүрэр. 2001 сыл түмүгүн Төлөй ыаллара Татьяна Афанасьевна уонна Егор Егорович Адамовтар ити үрдүк ааты ылар чыс-тэммиттэрэ. Бу "Азана" дьин дыккы ааттаах баһынай хаһаайсытыбатын тутан олоор мал курдук үчүгэй тэрдьыһыларын дьыалаба көрдөрөр мал элбикэ буоллар, Чуралчы тобус томторо чакы да чугаара туруох этэ.

"Адам, ийэм уонна мин — спортивной дьиз кэргэн", "Эдэр дьиз кэргэн" конкурстары ытыы эмиз үтүө үтүөх кубулуйда.

Соторутааһыта дьиз кэргэн бигэ туруктуурга, чэпиз-чэбдик олохтуурга республика общественноһын форуму буолан ааспыт, ол туһунан хаһаах сьрдатан турабыт. Уон сылаах үлэ түмүгэ куйаана суох. Ол курдук, республика үрдүнэн оҕо төрөһүнэ 4,3 % улаатта, өлүү ахсаана 0,9 % кыччаата. Нэһилиннээ ахсаана 18,7 % эбилинээ. Бу сөлгөөх политиканан салайтары наадатын өссө тегүл итэбэтэр. Форум бизер сүрүн санаата: государство — общество — дьиз кэргэн өссө күүскэ биергэ үлэлээтэхпитинэ эрэ туерэхпит түгэстээ суоҕа. Улууспут дьон-сэргэ туора кийи дьиз-бэҕэ кыһалҕааах көмөлөһөн, кулабаны куттаан, оҕобулун-уруубулун харыстаан сырыттаһытына, олодохтууна, барыбыт оҕо сьрдик, инникигэ тардыстылаах буолуоҕа.

Президент иһинэн Дьиз кэргэн, дьахталлар проблемаларыгар уонна демографической политикаҕа Комитет тэриллбитэ 10 сылын бэлиэтээһин соторутааһыта буолан ааста. Бу дьаһал чэрчитинэн дьиз кэргэнгэ көмө кинизэр курактаһыллар буолла. Нэһилиннээ ортотугар ыппыт хизг өрүттээх үлэлэрин түмүгүнэн Мэнэ-Хаҕаластан Майтааһы дьиз кэргэн киниз бастаата, билиги улууспут дьиз кэргэнгэ көмө киниз (директор Т.Н.Феофанова) иккис миэстэ буолла.

Мария НОГОВИЦЫНА,
улуус дьаһалтатын дьиз кэргэнгэ
уонна оҕо аймах дьыалаларыгар
отделын начальнига.

МИН АҒАМ — МИН КИЭН ТУТТУУМ

Аҕа — алаһа дьизни араҕаччылааччы, булааччы-талааччы, тизэргэн тумуаһыбат тутула. Кини кизг-дирит толкуйа, дьаһала, сьэр-майгы өттүнэн сабыдмала дьиз кэргэнгэ эрли үөскэтэр, иннигэ сирдир.

Соторутааһыта билиги уһууаһымыгар "Мин аҕам — мин кизн туттуум" дьин нэдиэлэ буолан ааста. Оҕолор буклет оҕорон аҕаларын, убаддарын уонна аһаларын билиһиннэрдилэр. Оттон аҕалар кырачаанары үлэллэр сирдэригэр сырыттылар. Ол курдук, И.П. Лукин ЧГФКСИ үөрэнэр-лабораторнай корлуһугар, сүүрэр манежа, тустуу саалатыгар, П.П.Посельский телевиһаҕа, чааһынай предпринимател, П.П.Толстоухов уһанар мастарыскайыгар сылдан оҕолор үтүгү биллэр-көрдүлөр. Нэдиэлэ "Чөл олох — дьорубуйа мэттигэ" дьин дьийиннээ маассабай сүүрүүнөн түмүктэнэ.

Ити курдук аҕа, тыһынан эрэ буолбаах, чэччыллаахтык, киз кестер дьыаланан уһууаһын үлэтигэр кытыһынан кэдүүгэ дьингээхтик эр кийи дьыалаһыах, дуостуруннаах тыла-аһа, сьүбэтэ, үлэтэ-хамнаһа оҕону итингэ уһууууу сулалааһа өссө тегүл арылхайдык кэптинэ.

Мария ВЬРДЫЛИНА,
Чуралчы сэлэиннээтинээҕи «Мичил» уһууаһын нитээччигэ.

Муус устар ый 5-6 күнэригэр Нам улуусун Партизаныгар республикатааһы аҕа кураһа буолла. Урукку сыллартан уратыта дьин быйылы курактаһыг аҕа уонна оҕо биер хамаанда буолан кытыннылар. Барыта 14 улуустан 26 хамаанда, ол иһигэр ыраах Өймөкөөнтөн, Ньурбаттан, Ленскэйтэн тийэ кэлбиттэр. Билиги улууспут чизһин улуустааһы курак кыһыһылаахтара Болтоноттон Александр Николаевич Ефремов уола, 15 саастаах Сашанын уонна Сыланг нэһилиэгиттэн Николай Семенович Макаров 14 саастаах уола Володянын көмүскээтилэр.

Курак сүрдээх үрдүк таһымга барда. Кытааччылары уонна кинилэри арыллааччы делегациялары ыалларынан түпүртээтилэр. Билиги дьоммут Хадартан сүтэн тийэн ыал буолан олоор биер дойдутаахтарыгар түһэ сырыттылар.

Таһырдыа наһаа тымны, тыа-куус бөгөтө, кырдыга да, аҕалар-уолаттар уһанарын-хаһанарын бэрбизеркэллэр кэм буолбут курдук. Бастаах түмүккэ мас эрбээһинэ буолла. Манна саамай кылгас биризмээ тахсан билиги Ефремовтарбыт бастаатылар, онтон Макаровтар мөлөх эрби түбэһэн II-с буоллулар. Пневматической саанан ытыга Парниковтар (Нам) бастаатылар, Ефремовтар иккис буоллулар. Ойбону алларыга Ефремовтар 4 мүн. 35 сек. көрдөрөн бастаатылар, кинилэртэн кыратык хаалан Таатта хамаанда иккис буолла, уһуу Макаровтар ылылар. Бу

УОЛЛААХ-АҒА ЕФРЕМОВТАР — ЧЕМПИОННАР!

Быйыл республика бэһис сылын Аҕа күнүн бэлиэттибит. Улууспутугар маньах туһуламмыт декада кулун тутар ый 26 күттэн муусустар ый 9 күнүгэр дьиз ытыллан түмүктэнэ. Декада чэрчитинэн араас дьаһаллар былааннан ытылыннылар. Ол иһигэр, нэһиликтэргэ аҕалар курактаһа, аҕалар конференциялара, мелодистка С. Константинова аһымал концерда тэрээһиннээхтик аастылар. С Р Президенэ В. Штыровы кытары көрсүлүүгэ улуустааһы Аҕа сьүбэтин председателэ Д.Д.Попов баһылыктаах делегация бара сырыта.

түмүккэ түмүктэринэн билиги Ефремовтарбыт үлүлүү чорбойон эрэллэр билинээ, кыһыга эрли үөскэтэ.

Викторинаҕа Баишевтар (Нам) бастаатылар, Ефремовтар 5-с, Макаровтар 7-с буоллулар. Сарсыҥгы күнүгэр ытыллыбыт саамай интэриһинэй түмүккэ — эстафета, билиги хамаандаларбыт көрдөрүүлэрин чигэтэн бизердилэр. Макаровтар сүүрүгэ саамай бастыг биризмэни көрдөрөрдүлэр, кинилэри куһарааччы суох буолла. Уолаттар үгүүнү бырабылаларыгар Володялаах Саша бириднит таптылар.

Түмүк маньык буолла: үтүс миэстэни Нам улуусун Партизанын олохтоохторо Баи-

шевтар дьиз кэргэн ыланар, караскалаах музыкаһынай кини туттулар. Иккис бастаах миэстэлэргэ билиги хамаандаларбыт таһыстылар. Макаровтар иккис миэстэни ылан моноблок хаһаайынан буоллулар. Оттон бары түмүктэргэ чабылхай көрдөрүүлээх ЕФРЕМОВТАР республикатааһы аҕа кураһын кыһыһылаахтарынан буолан, дьизтээҕи кинотеатр бириһи туттулар!

Туйаара ФЕОФАНОВА.

Хаартыскаҕа (унгаттан ханас): республикатааһы аҕа кураһын кыһыһылаахтара Александр Николаевич уонна Саша Ефремовтар, иккис миэстэлээх Николай Семенович уонна Володя Макаровтар.

К ИИ БАРАХСАН олоххо тардыһыта туоһа да тэгэ суох модун, буулаа күүстээх. Билиги көлүөнэ дьон, сэрин сылаһын оҕолор, итинэн ордук туһа сыһааннаахтык курдук саныабын. Ити биер чабылхай туһулуһан Кэтириистээх Никодим олохторо буолар.

Кыһыл көмүс сыбаайба...Этээх дөбөҥ, сүүдүгү баҕайы, баара-суоҕа үс тыла иккис кийи бүтүн үйэлэрин быһа-бааччы этэн көбиһээн. Иккис кэргэнин кийи сэттиспитинэн олох араас моһоллорун, ыраахтарын, эрйэдэрин-мускуурдарын этэнтэ туоран, тэггэ үөрөн-көтөн, кырдыар саастарыгар өйөнсөн, кырыһчык дьыллары кэннэлэригэр хаалларан дьоллоох-соргулаах кырдыар сааска килиһирэ, чакыта да, дьол.

Екатерина Егорова 1921 с. алтын ый 21 күнүгэр Хадарга Быда дьин улахан алааска күн сирин көрбүтэ, эһэлээх-эбээтигэр итиниллэбитэ. Саҥа чорочу улаатан эрдэҕинэ колхозтааһын буолбута. Эһэлээх-эбэтэ "Кыһыл кырыс" артыалга киирбиттэрэ, 12 сүөлүнү хилибообуттара. Онтон сотору эһэтэ тыага мас кэрдэ сылдан эмискэ иккис хараһынан көрбөт буолбута. Дьэ, мантан ыла Кэтириис эрйэдээх-буруйдаах оҕо сааһа саҕаламмыта. Ими иһигэр, бурдук тардар эһэтигэр харах буолан сизгэн маллары кэригэрэ. Сотору аны эбэтэ көрбөт буолбута, — омон

кырдыаастар иккис аны уоллаах-кыыстарыгар барбыттара. Кэтириис итинэн ыла артыал, колхоз туруу үлэһитэ буолбута. Сайын от үлэтэ, күһүн ыһыһыккыт солбуйуу, о.д.а. колхоз мугура көстүбэт күүстээх үлэтэ үйэ-хаһаа тутара. Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэрин сыллара, ону мөҕөһүннэр көһөрүлүү...Ка-

КЫҤЫЛ КӨМҮС СЫБААЙБА — ДЬОЛ

тириис ыалдыар эһэтин үгүсх тутуох буолан баппыска бизер, боломучунайтан көгүл ылан дойдутугар хаалбыта. Эһэтэ уһабаата, алтынныга өлбүтэ.

— Саамай күүсүн-уохун бизербит үлэм үт астааһына этэ, — дьин аҕар Кэтириис эдэр сааһын сылларын. — Оччолорго ыһаҕы бизстэ ыһын киирэ сылдыһыта. Онон, сарсыарда 4 чаастан түн 11-12 чааска дьиз үлэһирбит. Хас биридди ыһыһыккыт үтүн кээмэйдээн, күнүгэ бизстэ үт астырым, сэлпэрээтэрибин сууларым. Сайыҥгы ыйдарга тоннаттан ордукуу сүөгэйи эт илиһинэн ийэрэн арыһаан унгуаһа муньарым. Олус сылайарым, сэһэм эстэрэ, кэлин сал-салыбырас буолан хаалытым. Бизлэр Зинаида Никола-

евна Макарова этэ сатаан баран, күүһүнэн араһтарга көрдөбүтэ. Кинилэр ыһыһаахка бизер, үлөһиттэн тохтообутум. Кэтириис 1953 сыллаахха Никодим Гаврильевич кэргэн тахсыбыта. Эдэр маллар 1957 с. Чуралчыга көһөн киирбиттэрэ.

Екатерина Егорова уонна Никодим Николаевич Гаврильевтар дьиз-уот туттан, сүөлү-ас иһиттэн оҕолоругар, сизнэригэр күүс-көмө, сүбэ-ама буолан кыһааччы этэнтэ олохтор. Урут билиги томторбутугар Анастасия Михайловна уонна Иван Михайлович Павловтар, Анна Саввична Сазонова уонна Афанасий Константинович Матвеев кыһыл көмүс сыбаайаларын атааран тураллар. Оттон бу соторутааһыта Гаврильевтар үтүс ыһыһын, үтүс тыһыһына сылга маннайынан кыһыл көмүс сыбаайаларын бэлиэтээтилэр. Күдү ааҕааччылар, билиги кинилэргэ үтүө баарыларбын итинэн, кылгас да буоллар, алгыһытын тизэрдэһин: кэрэҕэ дьулургут кэтитбэтин, үтүбэ тардыһыгыт үрдү турдун (Екатерина Егорова төһө да сааһыдар хоһооннор "Саҥа олоххо" бачээтэнэллэр), оҕолорут, сизнэригит, аймаккыла дьонгут дьоллоох-соргулаах буоллунар, үтүнүк, чэпиз-эһик, чэбдиктик олоруг!

Роман АБРАМОВ,
интернат-оскуола
түөлбэтин ветеранарын
сэбиэтин председателэ.

ПРОГРАММА ПЕРЕДАЧ ТВ С 14 АПРЕЛЯ ПО 20 АПРЕЛЯ

Понедельник, 14 апреля		15.20 Живая природа. Правда о змеях.	00.40 "Лицензия".	11.20 "Короткое замыкание". Ток-шоу Федора Павлова-Андреевича.	18.50 "Комиссар Рекс".	18.00 Место встречи на НВК "Сага".
ОРТ		16.25 "Фабрика звезд-2".	00.45 "Новый день". Подводный мир Андрея Макаревича.	12.20 "В Городе".	19.50 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.	18.05 Реклама.
06.00 Телеканал "Доброе утро".	Новости.	16.55 "Большая стирка".	01.10 Тайны забытых побед. "Лунная гонка". До 01.35.	12.30 ВЕСТИ НЕДЕЛИ.	20.00 ВЕСТИ.	18.15 "Сарнал". Шоппинг.
09.00 Новости.	18.00 "Кумиры". Ринат Дасаев.	18.00 Вечерние новости.	Канал «Россия»	12.30 ВЕСТИ-МОСКВА.	20.30 ВЕСТИ-МОСКВА.	18.50 "Движение-жизнь".
09.15 Что? Где? Когда?	19.00 Жди меня.	18.30 "Кумиры". Ринат Дасаев.	05.45 "Доброе утро, Россия!".	13.00 ВЕСТИ.	20.50 "Спокойной ночи, малыши!".	19.05 Спортивная азбука.
10.25 "Смак".	20.00 "Кто хочет стать миллионером?" с Максимом Галкиным.	19.00 Вечерние новости.	06.00, 06.30, 07.00, 07.30, 08.00, 08.30 ВЕСТИ.	14.00 "Что хочет женщина?".	20.55 Сернал "Русские амазонки".	19.05 Реклама.
10.45 "Большая родина".	21.00 Время.	20.00 "Последний герой-3".	06.15, 06.45, 07.15, 07.45, 08.15 ВЕСТИ-МОСКВА.	15.10 Т/с "Трое против всех-2".	22.00 Сернал "Тайга".	19.15 "Время спорта". 8-й открытый чемпионат РС (Я) по кикбоксингу и профессиональный бой за звание чемпиона России.
11.10 "Фабрика звезд-2".	21.35 "Последний герой-3".	22.40 Эдвард Радзинский. "Александр II. Жизнь. Любовь. Смерть".	08.45 Фильм "Мстители" (США).	16.15 "Честный детектив". Авторская программа Эдуарда Петрова.	23.00 ВЕСТИ-СПОРТ.	20.30 "Сага сиря - Якутия".
11.40 Следствие ведет Колобков.	22.40 Эдвард Радзинский. "Александр II. Жизнь. Любовь. Смерть".	23.30 "Фабрика звезд-2".	10.30 "Экспертиза".	16.45 "Экспертиза".	23.30 Боевик "Битва дракочев".	20.50 "Время спорта". Продолжение.
12.00 Новости.	23.35 "Фабрика звезд-2".	00.10 "Новый день". Корали смека.	10.40 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.	17.00 ВЕСТИ.	01.10 "Футбол России". Спортивная программа.	21.20 Федеральный округ.
12.15 Фильм "Я виноват".	00.10 "Новый день". Корали смека.	00.10 "Новый день". Корали смека.	11.00 ВЕСТИ.	17.20 ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ.	01.40 Фильм "Рай обретенный".	21.50 Семейное кино. "Московские канюки". До 23.20.
14.00 Детектив. "Декорации для преступления". Дано 2000 года.				17.50 ВЕСТИ-СПОРТ.	17.25 Программа передач В.С. Яковлев - Да-	
14.30 Путешествия натуралиста.				18.20 ВЕСТИ-МОСКВА.		
15.00 Новости.						

Автор суругар этиллэр санаа
редакция позициятыгар мэлдэн сөп түбэхэр
буолбатах. Сурукаа мыйылар чохчылор
кырдыктаахтарыгар эппэтиннэни
автор тус бэйэтэ сүтэр.